

національного менталітету ототожнюється з міркуваннями самого автора: „Я заметил, что украинцы любят и ценят красивое. И очень хорошо поют, щемящее хорошо” (с. 123).

Таким чином, роман В. Бахревського органічно вписується в контекст вітчизняної історичної прози як ще одна яскрава версія національно-визвольної війни українського народу та його вождя Богдана Хмельницького.

І доказом, що твір цікавий не лише фахівцям-літературознавцям, а й читачам, є доволі професійний відгук, залишений одним із користувачів Інтернету: „Исторический роман от признанного классика жанра. Роман охватывает время приблизительно с 1646/7 по 1654 гг – наивысший накал страстей на Украине времен Речи Посполитой и т.н. восстания Богдана Хмельницкого. Это даже не роман, а грандиозное историческое полотно, на котором отражена эпоха во всей ее сложности. Герои здесь и польские шляхтичи, и короли, и аристократы, и казаки, и казачья старшина, женщины и мужчины – весь народ Польши и Украины. Персона главного героя, Хмельницкого, не заслоняет собой эпохи, но все же является центральной. Гетман показан во всей своей противоречивости – он и борец за правду, свободу народа, и покровитель преступников, создатель новой шляхты взамен изгнанной, склонный к запоям в трудное время, импульсивный, но иногда мудрый и далеко все просчитывающий, суровый правитель государства, и нежный отец. То есть фигура Хмельницкого не отлакирована в угоду политическим или идеологическим соображениям, а показана именно такой, в действительность которой безусловно веришь”.

ROMASHCHENKO Lyudmyla Ivanivna,
Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department
of Ukrainian Literature and comparative studies
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: lirom5@mail.ru

*Одержано редакцією 21.01.2016
Прийнято до публікації 08.02.2016*

УДК 821.161.2

РОМАЩЕНКО Людмила Іванівна,
доктор філологічних наук, професор кафедри
української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
ім. Б.Хмельницького
e-mail: lirom5@mail.ru

**З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ: РОЗДУМИ НАД КНИГОЮ
ОЛЕКСАНДРА ВАСИЛЬОВИЧА ТКАНКА – ЛЮДИНИ, ПЕДАГОГА, ВОЇНА**
*Тканко О. В. Третій десант (З щоденника партизанської боротьби) Літературний запис
П. Жука, М. Дашиківського. – Київ: Політвидав України, 1985. – 184 с.*

Ці нотатки є даниною пам'яті Герою Радянського Союзу, ректорові нашого університету з 1953 по 1979 роки (тоді Черкаського педінституту), професору-історик О. В. Тканку (йому встановлено меморіальну дошку при вході до центрального корпусу університету), котрому в нинішньому році виповнюється сторіччя від дня народження і 10 років, як він відійшов у позаземні світи.

Моє знайомство з Олександром Васильовичем розпочалося влітку далекого 1974 року, коли мені довелося тимчасово працювати у ректорській приймальні на час відпустки штатного секретаря. Уже тоді була вражена його демократизмом, простотою і людяністю: чи не улюбленим звертанням ректора до молоді і студентів було ніжно-ласкаве – „дитино”.

До цього часу пам'ятаю іспит з історії в Черкаському педінституті. Його приймав Олександр Васильович, слухав уважно, злегка прикривши повіки (за звичкою). Мені випав білет „Велика Вітчизняна війна”, про яку викладач знав із власного болючого досвіду. Після моєї бадьорої відповіді (може видатися дивним, але ця тема мене завжди приваблювала: ще зі школи захоплювалася творами воєнної тематики) задав додаткове питання: хто встановив прапор Перемоги на Рейхстагом. Отримавши відповідь, похвалив і поставив у відомість високу оцінку.

Доля Олександра Васильовича була типовою для представників його покоління. Звичайний український хлопець із Чернігівщини (народився 23 грудня 1916 року в селі Макіївці Варвинського району в родині коваля) вирішив стати педагогом. Ось як згадує про це сам Олександр Васильович в автобіографічній книзі „Третій десант”: „Народився я в грудні 1916 року, коли над світом палало полум'я першої імперіалістичної війни. Та й дитинство моє минуло в буремні роки. Над солом'яною стріхою ковальської хати пронеслися вітри грозових років боротьби за утвердження Радянської влади. І от що здавалося мені дивним. Народився я у війну. Але навіть у дитячих іграх не лежала душа в мене до військової справи. Не захоплювався я дерев'яними шаблями, не сік ними кропиви і лопухів, не хвалився перед ровесниками дерев'яним пістолетом. І взагалі дуже не любив усіляких бійок і сварок. З дитинства у мене було лише одне бажання – стати вчителем” [1, 24]. Ці спогади оприявнюють не тільки життєві наміри юнака, а й підкреслюють добродушність, поступливість його натури.

Після закінчення педагогічних курсів вступив до Ніжинського інституту соціального виховання, який закінчив у 1935 році. У музеї Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (нинішня назва) є експозиція, присвячена Олександру Васильовичу, але тут був відсутній напис, що він очолював Черкаський педінститут, тож під час відвідин музею у складі учасників наукової конференції порадила працівникам додати і цей важливий штрих біографії.

Здобувши професію педагога, Олександр Васильович працював у середній школі (1935-1940), а із середини 1940 року його призначили директором Любешівського педагогічного технікуму на Волині. Але пропрацював у ньому недовго, – у вересні цього ж року його призвали до лав армії. Служив бійцем у гаубичному артилерійському полку. У лютому 1941 року О. В. Тканка відрядили на курси політпрацівників Червоної Армії (закінчив їх у вересні 1941 року).

А згодом у його життя увірвалася війна. Працював старшим інструктором із пропаганди в політвідділі району авіаційного базування. Восени 1942 року частина, де служив О. Тканко, знаходилася під Сталінградом. Його призначили комісаром парашутно-десантної групи для проведення диверсій на ворожих аеродромах. На її рахунок чимало успішних бойових операцій. На німецькому аеродромі біля сіл Великий Бурлук і Білий Колодязь на Харківщині десантники знищили 14 бомбардувальників і 2 винищувачі. Біля хутора Валуйки Новоастраханського району Луганської області десантна група на чолі з О. Танком поповнилася місцевими мешканцями й досягла чисельності 100 осіб. Було створено партизанський загін, що провів низку бойових операцій у тилу ворога, а в лютому 1943 року з'єднався з наступаючими частинами Червоної Армії.

З лютого по липень 1943 року О. В. Тканко – у розпорядженні представництва Українського штабу партизанського руху на Південно-Західному фронті. У липні 1943 року при штабі Південно-Західного фронту була створена партизанська група (у складі 9 осіб) під його командуванням, яку невдовзі перекинули в район Оржиці Гребінківського району на Полтавщині для посилення партизанської боротьби в тилу ворога. Як командир, О. Тканко налагодив зв'язок із партизанськими загонами імені Чапаєва і Шевченка, що діяли на території Київщини й розгорнув диверсійну діяльність на важливих комунікаційних об'єктах. Лише за перші 10 днів вересня партизани знищили 5 ешелонів противника на залізничній магістралі Київ-Гребінка. У другій половині вересня 1943 року ця група допомогла підрозділам 57-ї гвардійської танкової бригади 3-ї гвардійської танкової армії форсувати Дніпро на південь від Переяслава-Хмельницького, захопити село Григорівку і забезпечити переправу батальйону 6-го танкового корпусу.

За вміле керівництво бойовими діями партизанів при форсуванні частинами Червоної Армії Дніпра Олександр Васильович удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 4 січня 1944 року) із врученням ордена Леніна й медалі „Золота Зірка” (№ 2648) (див.: [2]).

Після з'єднання партизанів із регулярними частинами Червоної Армії О. Тканко знову повернувся в штаб партизанського руху Південно-Західного фронту і після короткого перепочинку, за наказом Українського штабу партизанського руху 1 липня 1944 року, був призначений командиром партизанської десантної групи. На її рахунок з 9 липня по 21 листопада 1944 року більше тисячі взятих у полон німецьких солдатів та офіцерів, три знищені військові ешелони, кілька сотень звільнених із фашистських концтаборів цивільних і військовополонених. Після з'єднання партизанського загону, очолюваного О. Тканком, із частинами Червоної Армії Олександра Васильовича призначили начальником штабу партизанського руху Закарпатської України. Після закінчення війни О. Тканко повернувся до педагогічної діяльності. Очолював Чернівецький і Конотопський педагогічні інститути. А згодом назавжди пов'язав свою долю із Черкасами.

За заслуги перед Вітчизною професор О. Тканко нагороджений орденом Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Червоного Прапора, орденом Богдана Хмельницького 1-ого ступеня, орденом великої Вітчизняної війни 1-ого ступеня, орденом Трудового Червоного Прапора, орденом „Знак Пошани”, численними медалями.

Героїчна сторінка воєнної біографії О. В. Тканка відображена у згаданій книзі спогадів Олександра Васильовича „Третій десант, у якій відтворено боротьбу партизанів і підпільників Закарпаття.

Поява цієї книги викликана, очевидно, потребою досягнути суть правди (нерідко гіркої) про воєнне лихоліття, глибину людських страждань, прагненням осмислити масштаби того зла, що приніс із собою фашизм. І в цьому твір органічно вписується в контекст української літератури 60-80-х років, яка все активніше осмислює драматичні і трагічні конфлікти, виявляє джерела героїзму, величезні можливості людського духу (твори О. Гончара, Ю. Збанацького, В. Козаченка, Гр. Тютюнника, Ю. Мушкетика, В. Дрозда, Г. Колісника та ін.). І, найперше, тих творів про війну, які створені на **документальному** матеріалі (наприклад, тетралогія І. Головченка і О. Мусієнка „Золоті ворота”, повість В. Бойка „Слово після страти”).

Книга О. Тканка належить до автобіографічно-мемуарної прози: це повість-документ, повість-щоденник, повість-літопис партизанської боротьби. Твір складається із чотирьох розділів („У квадраті смерті”, „Верховино, світку ти наш”, „У могутньому наступі”, „Підпільники Закарпаття”), прологу та епілогу.

Хронотоп твору гранично конкретний. Завдяки точному датуванню (як того вимагає жанр щоденника) і реальному ономастикону (дослідження якого потребує спеціальної розмови), можна скласти своєрідну карту дій загону десантників. Проте автор не обмежується лише зображенням партизанських буднів, констатацією проведених військових операцій, а повістує про бойових побратимів, малює їхні портрети (хай і пунктирно), робить екскурси в їхні біографії, що сприймається як данина пам'яті героям – живим і мертвим („Перший, з ким я познайомився тоді, під Переяславом, був Костянтин Спіжевий... Цей веселий красивий хлопець з чорним кучерявим чубом був, як і я, за професією педагогом. Працював піонервожатим у дитячому будинку, навчався в Уманському учительському інституті. Потім – фронт, оточення, підпілля” [1, 14]).

Як історик, О. Тканко активно залучає **документальний матеріал** (вітчизняний і зарубіжний), який вмонтовується у твір: архівні джерела, статистичні дані, різноманітні інструкції, циркуляри, директиви, спогади інших учасників антифашистської боротьби, епістолярій, як-от: „Лише у Хусті за перший місяць окупації вони (фашисти. – Л. Р.) стратили 100 чоловік, в основному молодь... За роки війни на Закарпатті іменем Міклоша Хорті було заарештовано і кинуте у в'язниці та концтабори 183395 закарпатців, 114982 було закатовано. І це на маленькому куточку української землі, що мав населення менше мільйона